

РЕЦЕНЗІЯ

**офіційного рецензента, доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри економіки Пузирьової Поліни Володимирівни
на дисертаційну роботу Віжуткіна Артема Геннадійовича
на тему: «Організаційно-економічні засади подолання майнової нерівності в
умовах сталого розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 Економіка**

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Досягнення сталого розвитку залежить не лише від темпів економічного зростання, а й від того, наскільки результати такого зростання трансформуються у підвищення добробуту населення, розширення економічних можливостей та забезпечення соціальної стійкості. Збільшення обсягів виробництва, інвестицій, доходів чи національного багатства саме по собі не гарантує збалансованого суспільного розвитку, якщо створені економічні ресурси та можливості розподіляються нерівномірно, а значна частина населення має обмежений доступ до механізмів накопичення та примноження власного добробуту.

У цьому контексті особливої ваги набуває питання співвідношення між економічною ефективністю та соціальною результативністю розвитку. Для сучасної економічної політики важливим стає не тільки створення умов для зростання, але й забезпечення таких інституційних та організаційно-економічних механізмів, за яких економічний розвиток сприяє розширенню можливостей різних груп населення, підвищенню соціальної мобільності, доступності фінансових ресурсів, освіти, зайнятості та підприємницької діяльності. Саме в цій площині майнова нерівність набуває значення одного з індикаторів якості соціально-економічного розвитку.

На відміну від поточної диференціації доходів, майнова нерівність має більш тривалий і накопичувальний характер. Відмінності у володінні нерухомістю, фінансовими ресурсами, інтелектуальною власністю та іншими активами визначають не тільки поточний рівень добробуту, але й можливості домогосподарств формувати заощадження, отримувати інвестиційні доходи, користуватися кредитуванням, інвестувати в освіту та людський капітал, започатковувати власну справу та передавати накопичені ресурси наступним поколінням. Унаслідок цього майнова диференціація здатна відтворюватися протягом тривалого часу та трансформувати економічну нерівність у нерівність можливостей. Зазначене зумовлює необхідність виходу за межі традиційного розуміння політики скорочення нерівності переважно як механізму перерозподілу доходів. Ефективне регулювання майнових диспропорцій потребує врахування

значно ширшого кола чинників, пов'язаних із функціонуванням ринку праці, податковою системою, доступністю фінансування, накопиченням людського капіталу, підприємницькою активністю, якістю державного управління та спроможністю суспільних інститутів забезпечувати рівні економічні можливості.

Для України питання формування ефективних механізмів скорочення майнової нерівності набуває додаткового значення у зв'язку зі структурними змінами, спричиненими повномасштабною війною та майбутнім відновленням країни. При цьому післявоєнне відновлення створює не лише ризики поглиблення наявних диспропорцій, а й можливість формування нової моделі економічного розвитку. Тому питання майнової нерівності в українських умовах доцільно розглядати не лише як складову соціальної політики, але й як один із чинників довгострокової економічної стійкості.

Таким чином, вибір теми «Організаційно-економічні засади подолання майнової нерівності в умовах сталого розвитку» є обґрунтованим сучасними завданнями економічної науки та потребами практики державного регулювання. Актуальність дослідження визначається необхідністю пошуку такого поєднання соціальних, економічних та інституційних інструментів, яке дозволить не лише реагувати на наслідки майнової диференціації, а й впливати на чинники її формування та відтворення, що набуває особливої ваги для України в контексті формування моделі сталого, інклюзивного та соціально збалансованого післявоєнного розвитку.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота Віжуткіна Артема Геннадійовича виконана у межах науково-дослідної діяльності Київського національного університету технологій та дизайну та змістовно пов'язана з тематикою кафедральних досліджень, спрямованих на вивчення сучасних трансформацій соціально-економічних систем, сталого розвитку та механізмів подолання структурних диспропорцій.

Окремі теоретичні, методичні та прикладні результати дисертації одержано під час виконання науково-дослідної теми «Імплементация цифрових технологій в економіку України в умовах сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0124U004146, 2024–2027 рр.). Інший напрям дисертаційного дослідження реалізовано у межах науково-дослідної теми «Інтелектуалізація соціально-економічного розвитку в постпандемічному суспільстві» (номер державної реєстрації 0121U114581, 2021–2026 рр.).

Зміст дисертації демонструє, що участь здобувача у виконанні зазначених науково-дослідних тем безпосередньо пов'язана з формуванням окремих положень наукової новизни та практичних рекомендацій. Отримані результати розвивають напрями досліджень, визначені у зазначених темах, та поглиблюють

їх у частині оцінювання соціальних, економічних та інституційних детермінант майнової нерівності, прогнозування її динаміки та обґрунтування можливих заходів державного регулювання.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень дисертаційного дослідження визначається насамперед відповідністю між його теоретико-методичними передумовами, сформованою системою гіпотез і показників, застосованим аналітичним інструментарієм та одержаними емпіричними результатами. З цієї позиції дисертаційна робота Віжуткіна Артема Геннадійовича характеризується достатнім рівнем методичної цілісності: сформульовані автором висновки ґрунтуються на послідовному переході від теоретичної концептуалізації майнової нерівності до емпіричної ідентифікації чинників її формування, кількісного оцінювання встановлених залежностей, прогнозування їх подальшої динаміки та обґрунтування відповідних організаційно-економічних заходів.

Достовірність результатів у роботі забезпечується сукупністю взаємопов'язаних процедур наукової верифікації. Методична архітектура дослідження побудована таким чином, що результати одного етапу виступають інформаційною та аналітичною основою для наступного. Теоретична систематизація підходів до розуміння майнової нерівності слугує підґрунтям для формування системи детермінант; статистичний відбір показників передусе побудові економіко-математичних моделей; результати моделювання використовуються для прогнозних розрахунків і формування практичних рекомендацій. Така логіка дозволяє мінімізувати розрив між теоретичними положеннями та прикладними результатами дослідження.

Доказовість результатів щодо економічної складової посилюється застосуванням методу головних компонент та структурного моделювання. На основі факторних навантажень автором здійснено відбір статистично значущих економічних індикаторів та сформовано латентні компоненти ECONOMY8, ECONOMY17 та INEQUALITY. Запропонована процедура дозволяє перейти від аналізу значної кількості первинних змінних до оцінювання системних взаємозв'язків між узагальненими економічними характеристиками та показниками нерівномірності розподілу доходів.

Отримані наукові положення, висновки та рекомендації є достатньою мірою обґрунтованими, достовірними та логічними, повністю розкривають завдання та наукову новизну, що підтверджується позитивною оцінкою їх у процесі апробації на 6 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікаціями 5 статей у фахових наукових виданнях України категорії Б.

Структура і зміст дисертаційної роботи.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Віжуткіна Артема Геннадійовича є цілісною, завершеною науковою працею, містить повний комплекс відповідних встановленим вимогам структурних елементів: анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи складає 200 сторінок друкованого тексту.

Архітектоніка дисертаційної роботи Віжуткіна Артема Геннадійовича сформована відповідно до предметної логіки дослідження та відображає послідовність розкриття авторського наукового задуму. Структурні компоненти роботи утворюють цілісну систему, у межах якої постановка наукового завдання, його теоретичне осмислення, методичне забезпечення, емпірична перевірка та формування прикладних положень взаємопов'язані між собою.

Композиція дисертації побудована за принципом поступового поглиблення предмета дослідження, що є виправданим з огляду на комплексний характер досліджуваного явища та дозволяє автору послідовно реалізувати визначені у вступі завдання.

У вступній частині сформовано необхідний науковий апарат дослідження: аргументовано вибір теми, визначено мету, об'єкт і предмет, конкретизовано дослідницькі завдання, представлено методи та інформаційну основу, сформульовано положення наукової новизни і практичного значення одержаних результатів.

У першому розділі дисертації автор формує понятійне та концептуальне підґрунтя подальшого дослідження. Розгляд наукових підходів до майнової нерівності поєднано з аналізом сучасних тенденцій її прояву та систематизацією можливих напрямів регулювання. Саме в межах цього розділу автором було сформовано власне бачення майнової нерівності як багатокомпонентного соціально-економічного явища та визначено напрями, які надалі отримають кількісну перевірку.

Другий розділ, у якому предмет дослідження декомпозовано за трьома змістовними площинами (соціальною, економічною та інституційною) відповідає авторській концепції дисертації та дозволяє розглянути майнову нерівність як результат взаємодії різних за природою чинників. При цьому кожний із виділених напрямів отримує самостійне аналітичне опрацювання, а їх сукупність створює основу для формування інтегрованого бачення механізмів виникнення та відтворення майнових дисбалансів.

Третій розділ дисертації є логічно обґрунтованим та характеризується науково-прикладним спрямуванням, оскільки автор переходить від пояснення детермінант майнової нерівності до оцінювання перспектив її зміни та визначення

можливих напрямів регулюючого впливу. Зміст розділу охоплює прогнозування, міжнародне порівняння та формування комплексного сценарію подолання майнової нерівності.

Висновки до розділів виконують узагальнюючу функцію та фіксують основні результати відповідних етапів дослідження. Загальні висновки систематизують одержані наукові результати відповідно до поставлених завдань і відображають ступінь досягнення визначеної мети, що дозволяє простежити відповідність між вихідною постановкою наукового завдання та результатами його вирішення.

Стиль викладення матеріалу відповідає характеру наукової праці. Використана термінологія узгоджується з предметною сферою дослідження, аналітичний матеріал представлено у взаємозв'язку з відповідними теоретичними положеннями, а таблиці, рисунки та інші засоби візуалізації виконують інформаційно-аналітичну функцію і сприяють представленню результатів дослідження.

Отже, структура дисертації Віжуткіна Артема Геннадійовича є логічно вмотивованою та змістовно завершеною, побудова якої забезпечує послідовне розкриття теми «Організаційно-економічні засади подолання майнової нерівності в умовах сталого розвитку», реалізацію поставлених дослідницьких завдань та представлення одержаних автором наукових результатів у взаємопов'язаній системі. За структурою, змістовним наповненням та характером представлення результатів робота відповідає вимогам, установленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях.

За темою дисертаційної роботи Віжуткін Артем Геннадійович опублікував 11 наукових праць, серед яких 5 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, та 6 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій становить 4,33 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,13 друк. арк.

Публікаційний доробок Віжуткіна Артема Геннадійовича характеризується змістовною відповідністю публікацій основним етапам дисертаційного дослідження, тематичною послідовністю та представленістю його теоретичних, аналітичних і прикладних результатів. У сукупності публікації дозволяють відтворити основну траєкторію наукового пошуку здобувача та простежити формування тих положень, які в завершеному вигляді представлені у дисертаційній роботі.

Сукупність опублікованих праць в повній мірі забезпечує належне відображення основних наукових положень дисертації та свідчить про їх послідовне оприлюднення й апробацію у фаховому науковому середовищі. Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44).

Наукова новизна одержаних результатів.

Дисертаційна робота містить ряд сформульованих та обґрунтованих наукових положень, що мають теоретичну та практичну значущість. Найбільш вагомими науковими результатами:

уперше:

- запропоновано сценарій подолання майнової нерівності «Майнова рівність 3D: соціум, економіка, інститути» на основі даних економіко-математичного моделювання впливу соціальних детермінант із застосуванням канонічного аналізу, економічних детермінант – структурного аналізу та інституційних детермінант – множинного регресійного аналізу на розподіл доходів, що дозволило сформувати матрицю заходів подолання майнової нерівності у контексті сталого розвитку з урахуванням статистично значущих результатів моделювання;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до ідентифікації економічних детермінант нерівномірного розподілу доходів населення із застосуванням методу головних компонент та структурного аналізу на основі латентних показників у контексті ЦСР 8, ЦСР 17 та блоку показників розподілу доходів, що відрізняється від існуючих виключенням статистично незначущих імпакт-показників за результатами факторних навантажень і визначенням прямого впливу ВВП, ВНД та експорту на економічну складову розподілу доходів;

- науково-методичний підхід до оцінювання інституційних чинників майнової нерівності країн – членів ОЕСР та України на основі побудови множинних регресійних моделей для показників майнової нерівності як результативних ознак, відібраних методом головних компонент, та інституційних чинників як факторних ознак у розрізі ЦСР 10 та 16, відфільтрованих за допомогою кореляційної матриці, що дозволило визначити силу, напрями впливу та статистичну значущість факторних ознак на результативні, а також адекватність побудованих моделей;

- методичні засади визначення значущих соціальних факторів впливу на розподіл доходів населення на основі кореляційного та канонічного аналізу, що,

на відміну від існуючих підходів, дозволило оптимізувати системи соціальних імпакт-факторів та показників розподілу доходів населення, відібрати релевантні показники за групами та визначити, що волатильність розподілу доходів населення більшою мірою пояснюється зміною рівня безробіття серед осіб з вищою освітою та частки міського населення.

набуло подальшого розвитку:

- теоретико-методичні засади подолання і запобігання майновій нерівності у контексті забезпечення сталого розвитку на основі PEST-методики, що дало змогу виділити політичні, економічні, соціальні та технологічні заходи й інструменти подолання майнової нерівності;

- прогнозування майнової нерівності країн ОЕСР та України методом експоненціального згладжування за моделлю Холта на основі інтегральних індексів майнової нерівності, розрахованих методом оптимальної рівномірності, які враховують ВВП на душу населення, індекс Джині, частку доходів 10 % найбідніших верств населення та обсяг платежів за використання інтелектуальної власності і, на відміну від існуючих підходів, комплексно охоплюють фінансові, матеріальні та нематеріальні ресурси та дозволяють виявити країни з найнижчими та найвищими рівнями майнової нерівності;

- трансформаційна схема виникнення та регулювання майнової нерівності у контексті сталого розвитку, яка дозволила виокремити канали її формування і розробити соціально-економічний сценарій її подолання, що дозволило конкретизувати та поглибити інструментарій подолання майнової нерівності у розрізі виокремлених кроків.

Наукове та практичне значення результатів дослідження.

Наукова цінність дисертаційного дослідження Віжуткіна Артема Геннадійовича визначається можливістю використання одержаних результатів для подальшого розвитку теоретичних і методичних положень щодо дослідження майнової нерівності в системі координат сталого розвитку. Сформований автором науковий доробок розширює аналітичні можливості дослідження майнових диспропорцій шляхом поєднання їх соціальної, економічної та інституційної природи в межах єдиного дослідницького контуру.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у поглибленні уявлень про майнову нерівність як економічне явище, параметри якого формуються під впливом сукупності взаємопов'язаних чинників. Розвинені автором підходи створюють можливості для подальшого застосування та адаптації відповідного інструментарію при дослідженні нерівності на різних рівнях соціально-економічних систем.

Практична значущість результатів дисертації Віжуткіна Артема Геннадійовича має багаторівневий характер. Так, запропоновані автором положення можуть бути використані при діагностиці майнових диспропорцій, стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку, визначенні пріоритетів регуляторного впливу та оцінюванні перспективної динаміки майнової нерівності.

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження Віжуткіна Артема Геннадійовича отримала підтвердження в діяльності Кролевецької міської ради Конотопського району Сумської області, де окремі результати дисертації були використані при обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку громади, визначенні пріоритетів соціально-економічної політики, оптимізації розподілу бюджетних ресурсів та середньостроковому плануванні. Ще одним напрямом практичної реалізації результатів є їх використання в освітньому процесі Київського національного університету технологій та дизайну, що розширює сферу практичного застосування результатів дисертації та підтверджує можливість їх використання у формуванні методичного забезпечення підготовки здобувачів економічних спеціальностей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності при написанні дисертаційної роботи передбачає забезпечення належної атрибуції використаних наукових ідей та інформаційних матеріалів, достовірності представлених результатів, коректного визначення авторства та недопущення практик, що спотворюють реальний характер особистого наукового доробку здобувача. Оцінювання дисертаційної роботи Віжуткіна Артема Геннадійовича за зазначеними критеріями не виявило обставин, які ставили б під сумнів дотримання автором відповідних принципів.

З позиції академічної доброчесності позитивно оцінюється узгодженість між сформульованими в дисертації результатами та їх представленням у наукових публікаціях здобувача, що дозволяє простежити апробацію відповідних положень у науковому середовищі та підтверджує послідовність формування авторського наукового доробку.

Проведений аналіз не дає підстав для встановлення фактів некоректного привласнення результатів інших дослідників або неналежного представлення авторства наукових положень, використаних у дисертаційній роботі. Відомостей, які б свідчили про наявність академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження, під час ознайомлення з представленими матеріалами не встановлено.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи високий науковий рівень дисертаційної роботи Віжуткіна Артема Геннадійовича, варто зазначити, що поряд з охарактеризованими вище науковими здобутками та значимими прикладними розробками дисертація не позбавлена певних дискусійних моментів:

1. Однією з концептуальних засад дисертації є розгляд майнової нерівності через систему соціальних, економічних та інституційних детермінант. Для кожної із зазначених груп сформовано окремий методичний контур оцінювання, а результати відповідних розрахунків надалі інтегровано у сценарій «Майнова рівність 3D: соціум, економіка, інститути». Такий підхід є методично обґрунтованим, однак подальшого розвитку потребує питання взаємодії між самими групами детермінант. Соціальні фактори потенційно можуть модифікувати силу впливу економічних чинників, тоді як якість інституційного середовища здатна визначати результативність реалізації соціальних та економічних заходів. У цьому контексті науковий інтерес становило б формування інтегрованої моделі, яка дозволяла б оцінити не лише прямі, а й перехресні ефекти між окремими групами детермінант, а також виявити можливі синергетичні чи компенсаторні взаємозв'язки.

2. У побудованих моделях соціальних, економічних та інституційних детермінант автором здійснено оцінювання статистичних взаємозв'язків між відповідними факторними ознаками та показниками, що характеризують розподіл доходів. Водночас перспективним напрямом подальшого розвитку запропонованого методичного інструментарію є врахування можливого двостороннього характеру окремих взаємозв'язків. Зокрема, рівень майнової нерівності може залежати від характеристик економічного та інституційного середовища, водночас зміни у майновій диференціації потенційно можуть бути пов'язані зі змінами інвестиційної активності, соціальної мобільності, економічної поведінки домогосподарств та окремих характеристик інституційного розвитку. Урахування такої взаємозалежності у подальших дослідженнях дозволило б поглибити економічну інтерпретацію встановлених зв'язків та розширити можливості запропонованого автором методичного підходу.

3. У третьому розділі проведено кластеризацію країн ОЕСР та України методом k-середніх станом на кінець 2023 року. За результатами аналізу сформовано три кластери, а статистичну значущість відмінностей між ними підтверджено за допомогою дисперсійного аналізу. Водночас додаткову аналітичну цінність могло б мати дослідження динамічної стійкості кластерної належності країн. Формування кількох часових зрізів дозволило б встановити, наскільки стабільною є виділена типологія, які країни змінюють кластерну

позицію та які економічні, соціальні або інституційні трансформації супроводжують такі переходи. Це, у свою чергу, поглибило б інтерпретацію кластерних результатів і дозволило б оцінювати не лише статичну структуру нерівності, а й траєкторії її зміни.

4. У дисертації в межах обґрунтування результативності запропонованих заходів наведено окремі кількісні орієнтири очікуваних ефектів, зокрема зниження корупційних ризиків на 40 %, зростання частки малого бізнесу у ВВП до 25 % протягом п'яти років та зменшення коефіцієнта Джині. З огляду на прикладну вагомість таких параметрів доцільним було б більш детально представити методичну процедуру формування зазначених кількісних орієнтирів: вихідні базові значення; припущення; джерела цільових параметрів та механізм трансформації запропонованих заходів у очікуваний соціально-економічний ефект – це все дозволило б чіткіше розмежувати прогностні, цільові та нормативні значення у структурі авторського сценарію.

5. Результати дослідження інституційних детермінант містять кількісні оцінки впливу ефективності уряду, контролю за корупцією, вартості відкриття бізнесу та інших характеристик інституційного середовища на показники ВВП і ВНД на душу населення. При цьому безпосереднє порівняння сили впливу окремих факторів може бути ускладнене відмінностями у шкалах їх вимірювання. Тому методичну інтерпретацію результатів могло б посилити представлення поряд із нестандартизованими параметрами стандартизованих коефіцієнтів регресії та, за можливості, відповідних показників еластичності, що дало б змогу коректніше зіставляти відносну силу впливу різних інституційних чинників та підвищило б аналітичну інформативність моделей.

6. У третьому розділі дисертації запропоновано поєднання вертикального, горизонтального та міжсекторального підходів подолання майнової нерівності. Міжсекторальний підхід, зокрема, передбачає взаємодію державного, приватного, громадського, освітнього, міжнародного секторів та домогосподарств. Водночас доцільним видається більш чітке методичне розмежування сфер застосування зазначених підходів і визначення критеріїв їх вибору або поєднання. Формалізація умов, за яких перевагу слід надавати вертикальному, горизонтальному чи міжсекторальному формату регулювання, посилила б операціоналізацію запропонованого комплексного сценарію та створила б додаткові можливості для його адаптації до різних рівнів управління і типів соціально-економічних систем.

В цілому, хочу зазначити, що наведені зауваження носять дискусійно-рекомендаційний характер, не впливають на цілісну оцінку дисертаційної роботи з точки зору її цінності й значимості для науки та практики та не зменшують загальної позитивної оцінки роботи Віжуткіна Артема Геннадійовича.

Загальні висновки та оцінка дисертації.

Дисертаційна робота Віжуткіна Артема Геннадійовича на тему «Організаційно-економічні засади подолання майнової нерівності в умовах сталого розвитку» являє собою авторське, багатоаспектне, виконане на актуальну тему і на високому теоретико-методичному рівні завершене наукове дослідження. Рівень володіння методами наукового дослідження переконливо демонструє високий кваліфікаційний рівень здобувача і відповідну якість проведеного ним дослідження.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 051 Економіка.

За змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р.

З урахуванням вище зазначеного можна стверджувати, що Віжуткін Артем Геннадійович – автор дисертаційної роботи на тему «Організаційно-економічні засади подолання майнової нерівності в умовах сталого розвитку» заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри економіки

Київського національного університету

технологій та дизайну

Поліна ПУЗИРЬОВА

